

Culture of Self-Sacrifice and Martyrdom Part 3: Harms and Threats and their Prevention

Fateme Ranjbar¹, Ali Khaji¹, Hassan Araghizadeh^{2*}, Mohammad Hossein Niknam³

¹ Sina Trauma and Surgery Research Center, Sina General Hospital, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

² Trauma Research Center, Baqiyatallah al-Azam Hospital, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran

³ Department of Immunology, Molecular Immunology Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Received: 26 April 2021 Accepted: 26 July 2021

Abstract

Background and Aim: A transparent and realistic representation of the self-sacrifice and martyrdom culture requires identifying and rooting out harms and providing appropriate solutions to prevent or correct them. The aim of this study is to introduce the factors and barriers to promoting the self-sacrifice and martyrdom culture and to achieve the worthiest approach to preventing and correcting the threatening anomalies of the pure culture.

Methods: This part of the study is a qualitative and documentary analysis and has been done by searching reliable internal sources.

Results: In a comprehensive review, four macro factors including "cultural", "economic", "political", and "international", and four specific factors including "strategic and policy-making", "environmental-social", "managerial and executive", and "promotion methods" were selected for this part of the study, and the damages related to each factor were identified.

Conclusion: The generalization of the humanizing culture of self-sacrifice and martyrdom to the general culture, educational, training, scientific, and administrative system of the country will be possible through honoring the memory of the martyrs and the epic of their stability and self-sacrifice and identifying, preventing and solving problems, challenges, and obstacles of this genuine culture.

Keywords: Harm, Cultural Pathology, Resistance, Resistance Literature.

* **Corresponding Author:** Hassan Araghizadeh

Address: Trauma Research Center, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

E-mail: dr_araghizadeh@yahoo.com

فرهنگ ایثار و شهادت

بخش سوم: آسیب‌ها و تهدیدها و پیشگیری از آنها

فاطمه رنجبر^۱، علی خاجی^۱، حسن عراقی‌زاده^{۲*}، محمدحسین نیک‌نام^۳

^۱ مرکز تحقیقات تروما و جراحی سینا، بیمارستان سینا، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

^۲ مرکز تحقیقات تروما، بیمارستان بقیه الله الاعظم، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران

^۳ گروه ایمنولوژی، مرکز تحقیقات ایمنولوژی مولکولی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۰۶ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۰۴

چکیده

زمینه و هدف: بازنمایی شفاف و واقع‌بینانه فرهنگ ایثار و شهادت، مستلزم شناسایی و ریشه‌یابی آسیب‌ها و ارائه راه حل‌های مناسب برای پیشگیری یا اصلاح آنها است. هدف این مقاله معرفی عوامل و موانع ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، و دست‌یابی به بایسته‌ترین شیوه‌ها در پیشگیری و اصلاح ناهنجاری‌های تهدیدکننده این فرهنگ ناب است.

روش‌ها: این بخش از مطالعه کیفی و از نوع تحلیل اسنادی است و با مراجعه به منابع معتبر داخلی انجام شده است.

یافته‌ها: در بررسی همه‌جانبه، چهار عامل کلان "فرهنگی"، "اقتصادی"، "سیاسی" و "بین‌المللی و چهار عامل اختصاصی "راهبردی و سیاست‌گذاری"، "محیطی-اجتماعی"، "مدیریتی و اجرایی" و "شیوه‌های ترویج" برای این بخش از مطالعه انتخاب و آسیب‌های ذیل هر عامل شناسایی شد.

نتیجه‌گیری: نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت موجب پویایی جامعه و حراست از آرمان‌های انقلاب و ارزش‌های نظام جمهوری اسلامی است. تعمیم فرهنگ انسان‌ساز ایثار و شهادت به فرهنگ عمومی، نظام آموزشی، پرورشی، علمی و اداری کشور، از طریق گرامی‌داشت یاد و خاطره شهیدان و حماسه‌پایداری و ایثار آنان و شناسایی، پیشگیری و راهیابی حل مشکلات و چالش‌ها و موانع این فرهنگ اصیل، میسر خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: آسیب، آسیب‌شناسی فرهنگی، مقاومت، ادبیات مقاومت.

* نویسنده مسئول: حسن عراقی‌زاده

آدرس: مرکز تحقیقات تروما، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران.

ایمیل: dr_araghizadeh@yahoo.com

مقدمه

خلق گفتمان‌های فرهنگی و آرمان‌خواهانه و واقع‌گرایانه با بن‌مایه‌های اخلاقی و فرهنگی دفاع مقدس از جایگاه بالایی در ادبیات مقاومت برخوردار است. این ادبیات منبعث از انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، موجد یک تحول فرهنگی-اجتماعی در جامعه ایران بوده است که در ارتباط و تعامل با دولت‌ها و ملت‌های دیگر، بر ابزارهای فرهنگی و گفتگو تأکید دارد. فرهنگ ایثار و شهادت، نماد مقاومت در فرهنگ سیاسی و حیات اجتماعی ملت ایران است. ماهیت و مفهوم مقاومت، که در نقطه کانونی این فرهنگ قرار دارد، در عالی‌ترین سطح تأثیرپذیری از ارزش‌های اسلامی قرار دارد (۱). مهدی پور در مقاله‌ای مؤلفه‌هایی نظیر، "نفی سلطه"، "چند بعدی بودن"، "عقلانیت و ابتکار"، "ایمان به نصرت الهی"، "جهاد کبیر"، "مقاومت مردم محور"، "حاکمیت دین در جامعه"، "ثبات در هدف و ارزش‌ها در مقابل عمل‌گرایی افراطی"، را مهمترین مؤلفه‌های مقاومت از نظر مقام معظم رهبری می‌داند (۲). ترویج فرهنگ ایثار و شهادت از راهبردهای بنیادی حفظ هویت و فرهنگ ملی، توسعه اجتماعی و جامعه‌پذیری است. این فرهنگ با هویت قدسی خود توانایی سرشاری در متأثر ساختن نهادهای اجتماعی و ساختارهای سیاسی و بافت فرهنگی را در بردارد. شناخت آسیب‌ها و ارائه راه حل‌ها برای پیشگیری یا مقابله با آن‌ها، از پیش نیاز علمی و منطقی در تحقق اهداف فرهنگ پویای ایثار و شهادت خواهد بود. کاربرد صحیح شیوه‌های شناسایی شده به اعتلای فرهنگی منجر خواهد شد. استفاده درست از روش‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت می‌تواند نقش مطلوبی در سلامت و صیانت جامعه از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی داشته و سلامت معنوی و اهداف عالی یک جامعه ایده‌آل را فراهم نماید (۳).

ادبیات نظری

آسیب: به معنی زخم، ضرب، صدمه، عیب و نقص، تعب، رنج، آزار و خسارت آمده است. مفهوم این واژه به معنای عام، عبارت است از: شناخت دردها، کاستی‌ها، مصیبت‌ها و آفت‌های فکری، جنسی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ... که روح و روان و محیط زندگی را فرا گرفته است و نیز راه یافتن به ریشه‌ها و عوامل متنوع آن (۴).

تحلیل کلان وضعیت فرهنگی کشور: گزارش‌های پژوهشی -راهبردی و رصدی است که به توصیف، ارزیابی و آسیب‌شناسی کلان وضعیت موجود فرهنگی کشور و همچنین روندهای جهانی مؤثر بر آن بر اساس شاخص‌های کلان فرهنگی می‌پردازد. کارکرد گزارش‌های تحلیل کلان، تسهیل و ارتقا اثر بخشی سیاست‌گذاری، هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت و ارزیابی راهبردی فرهنگی مبتنی بر آرمان‌ها و واقعیت‌های فرهنگی کشور و جهان است (۵).
تهدید: بیم کردن، بیم دادن، ترسانیدن (۶)
ایثار: در فرهنگ بزرگ سخن، حسن انوری به معنای بذل،

گذشت کردن از حق خود برای دیگران، نفع دیگری یا دیگران را بر خود ترجیح دادن آمده است. در لغت‌نامه دهخدا، نیز به معنای غرض دیگران را بر خود مقدم داشتن، برگزیدن و منفعت غیر را بر خود مقدم داشتن، آمده است، که کمال درجه سخاوت است.

راهبردهای فرهنگی: تعیین‌کننده مسیر و طریقی است که متناسب با فرصت‌ها و تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های محیطی برای نیل به اهداف فرهنگی طراحی و تدوین می‌شوند (۷).

شهادت: یعنی کشته شدن در راه خدا، آنکه به شهادت دست یافته و در راه خدا کشته شده، به فرموده شهید مطهری (ره) شهادت مرگ آگاهانه در راه هدف مقدس است. شهادت بالاترین و آخرین مرحله از خود گذشتگی (ایثار) است.

ترویج: به معنی رایج کردن، متداول کردن، روان کردن و نوعی تغییر است.

فرهنگ: مجموع روش‌ها، آداب و رسوم، ارزش‌های یک اجتماع معین که متضمن نظام اقتصادی اجتماعی، ساخت سیاسی، علم، دین، تربیت، هنر و سرگرمی‌ها است (۸). در سند مهندسی فرهنگی کشور، فرهنگ چنین تعریف شده است: فرهنگ نظام‌واره‌ای است از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری»، «ریشه‌دار و دیرپا»، «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد.

فرهنگ ایثار و شهادت: بخشی از فرهنگ عمومی و دینی که بر اساس آن، ایثار و از خود گذشتگی در تاروپود زندگی نمایان می‌گردد و فارغ از خودخواهی و منیت‌ها، در نظر گرفتن منافع جمع، در راستای ایمان دینی، به یک وظیفه تبدیل می‌گردد؛ فرهنگی که با خودخواهی، خودکامگی سر ستیز دارد و با حریت و آزادمنشی در دنیای خاکی هماهنگ است. سرمشق و الگو و دورنمای این فرهنگ، سرور و سالار شهیدان، حضرت سیدالشهدا امام حسین بن علی علیه السلام است که تا ابد در اوج قلّه افتخار انسانیت، بر تارک همه ارزش‌های معنوی خواهد درخشید.

عوامل انحطاط

از منظر فرهنگ اسلامی رؤس این زمینه‌ها عبارتند از: «نداشتن ایمان به خداوند و اعتقاد به جهان‌بینی مادی و زندگی را فقط در همین دنیا دانستن، دنیا محوری و بی‌ایمانی به معاد و آخرت»، «تحریف واقعیت‌ها و ارزش‌ها»، «ردآیل اخلاقی نظیر عجب و تکبر»، «حس اسطوره‌سازی و قهرمان‌سازی خیالی (غلو)».

نتایج

درآموزه‌های اسلامی، جوهره فرهنگ ایثار و شهادت از خودگذشتگی، اخلاص و آزادمنشی هوشمندانه و هدفمند است. هر زمینه و پدیده‌ای که بستر خودمحوری و خودخواهی را گسترش دهد و توجه به فردیت انسان را گسترش دهد، در نقطه مقابل با فرهنگ ایثار و شهادت است.

آسیب‌ها و ریشه‌ها

- در بررسی همه‌جانبه، چهار عامل کلان "فرهنگی"، "اقتصادی"، "سیاسی و اجتماعی"، و "بین‌المللی" و چهار عامل اختصاصی "راهبردی و سیاست‌گذاری"، "محیطی-اجتماعی"، "مدیریتی و اجرایی" و "شیوه‌های ترویج" برای این بخش از مطالعه انتخاب و آسیب‌های ذیل هر عامل شناسایی شد. بعضی از آسیب‌های عمومی عبارتند از:

- تضعیف ریشه‌های اعتقادی فرهنگ دینی به عنوان مؤلفه‌های اصلی فرهنگ ایثار و شهادت؛
- غفلت از جمع‌آوری و حفظ و نشر آثار شهیدان و معرفی آن‌ها به عنوان الگو؛
- کاستی‌ها و غفلت‌های سیاست‌گذاری در امر ترویج فرهنگ شهادت و ایثار در کتب درسی، منابع آموزشی، پرورشی و دانشگاهی؛
- غفلت در انتخاب اهداف متناسب فرهنگی در سطوح مختلف و نیز قابل‌سنجش نبودن اهداف.

آسیب‌های حوزه فرهنگی

- با توجه به فرهنگ دینی، پیشینه درخشان تاریخی و تمدنی و دستاوردهای عظیم انقلاب و دفاع مقدس مقدس، زمینه‌های فرهنگی بسیار مؤثری برای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه وجود دارد. نافذترین الگوهای الهام‌بخش فرهنگی، شهیدان و جامعه ایثارگران و خانواده معظم آنان می‌باشند (۹). بعضی از آسیب‌های تأثیرگذار به صورت منفی در این حوزه عبارتند از:
- اهمال مسئولین و نهادهای فرهنگی و تربیتی کشور در زمینه تحکیم اعتقادات و باورهای مردم، به‌ویژه در سطح نظام رسمی آموزش عمومی کشور و در درجات بعد آموزش عالی؛
- کاستی‌های حوزه سواد و فرهنگ عمومی جامعه و ضعف‌های متولیان و مسئولین فرهنگی ذریب؛
- بی‌تفاوتی در زمینه ضرورت تقویت هنجارها و ارزش‌های انقلاب و دفاع مقدس و آرمان‌های شهیدان و ایثارگران؛
- احساس تمایز و تفاوت بین خانواده‌های شهدا و مردم عادی؛
- نگرانی و تردید در مورد تحقق اهداف شهدا در جنگ تحمیلی و انقلاب اسلامی و خیانت به آرمان آن‌ها در بعضی لایه‌ها و افشار فرهنگی و اجتماعی و نیز مدیریتی کشور؛
- رواج و عادی شدن پدیده‌های نظیر سیاسی‌کاری، جناح‌بندی و قومیت‌مداری که جملگی تأثیری منفی و مخرب بر آرمان‌های فرهنگی شهدا و ایثارگران به دنبال دارند؛
- قانون‌گریزی به بهانه فعالیت فرهنگی و نظام‌مند نبودن در بعضی سطوح و تسری آن به سطوح دیگر؛
- فرهنگ ریا و تملق که در واقع در راستای حفظ مطامح و منافع فردی است؛
- افزایش آسیب‌های اجتماعی نظیر اعتیاد، طلاق و افسردگی

در جوانان؛

- کاهش انگیزه یا بی‌تفاوتی بعضی از متولیان فرهنگی از جمله معلمان و اساتید دانشگاه؛
- شرایط فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه؛
- رواج فرهنگ فردگرایی در جامعه؛
- آگاهی ناکافی جوانان از انقلاب و جنگ؛
- تهاجم فرهنگی و تبلیغات کاذب دشمنان انقلاب و اسلام.

آسیب‌های اقتصادی، تأثیرگذار بر فرهنگ ایثار و شهادت

- شرایط اقتصادی و وضعیت معیشتی نامناسب اکثریت جامعه و ناگوار اقبال محروم و مستضعف (در تقابل با اقلیت محدودی از افرادی که زندگی بسیار مرفه‌ی دارند)، علاوه بر ایجاد فاصله طبقاتی شدید در تضاد با اهداف و آرمان‌های عدالت‌خواهانه شهدا و ایثارگران است؛
- ترجیح و ارزش‌گذاری صاحبان ثروت بر دانشمندان و صاحبان فضیلت در جامعه، به هر دلیل، با هر توجیه و در هر سطح این که موجب تضعیف ارزش‌های اخلاقی و انسانی می‌شود؛
- بی‌کاری و وضعیت معیشتی نازل و تأسف بار اقبال محروم و تزلزل امنیت شغلی شاغلین در این اقبال که با حریت و آزادمندی ایثارگران و شهدا در تضاد کامل است؛
- رواج فساد اقتصادی و رانت خواری و سوء استفاده از مقام و منصب که مصداق تبعیض و تمایز و تفاوت داشتن شهروندان است و با فرهنگ شریف و والای ایثار و شهادت و از خودگذشتگی و در نظر گرفتن منافع جمع در تضاد کامل است.

آسیب‌های سیاسی و زمینه‌های اجتماعی مؤثر بر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

- بی‌اخلاقی سیاسی و تنازعات و مناقشات جناحی و بانندی که با روحیه مسئولیت‌پذیری و مسئولیت‌شناسی ایثارگرانه و شهادت‌طلبانه در تضاد کامل است و مصادیق آن بارها موجبات رنجش و اعتراض جامعه عمومی و ایثارگری کشور را فراهم ساخته است و هنوز موجب تنبه و بیداری رقیبان قدرت‌طلب و فرصت‌طلب نشده است؛
- ناهماهنگی بین نهادهای مسئول ترویج فرهنگ ایثار و شهادت؛
- گرایش به تجمل‌گرایی و رفاه‌طلبی و مظاهر فرهنگ غربی در جامعه؛
- خویشاوندسالاری به جای شایسته‌سالاری که موجب محرومیت جامعه از مدیران شایسته می‌شود و از مصادیق بارز ظلم و بی‌عدالتی بر علیه ملت است و به نوبه خود موجب تضعیف روحیه عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی و برخلاف اهداف والا و آرمان‌های مقدس شهیدان و ایثارگران است؛
- ورود ایثارگران به جناح‌بندی‌های سیاسی؛
- ابهام میان ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها برای جوانان؛

جامعه است؛ بعضی‌ها از این نکته غفلت می‌کنند» (بیانات رهبری، ۸۳/۴/۱۶).

• تزلزل در اراده اسلامی جامعه: مقام معظم رهبری در رابطه با این گونه از آسیب‌ها می‌فرماید: «بدیهی است شما وقتی در مقابل یک دشمنی قرار بگیرید، اراده قوی داشته باشید، اسلحه کارآمد داشته باشید، دشمن این را نمی‌پسندد؛ می‌خواهد اراده شما را، از شما بگیرد و شما را تضعیف کند؛ اسلحه را از دستتان بگیرد. دشمنان ایران و ایرانی می‌دانند که مایه ایستادگی و اقتدار این ملت و اراده مستحکم او، همین ایمان اسلامی او بود؛ می‌خواهد این را از او بگیرند» (بیانات رهبری، ۸۸/۳/۳).
 • مجاهدت را تمام دانستن: مقام معظم رهبری در رابطه با این آسیب می‌فرماید: «ملت ما، جوانان ما، زن و مرد ما نباید احساس کنند که دوران مجاهدت به پایان رسیده، خطری ما را تهدید نمی‌کند. ممکن است خطر نظامی ما را تهدید نکند، همین جور هم هست. امروز ملت ایران به آن رتبه‌ای از اقتدار رسیده که خطرپذیری دشمنان خود را بسیار بالا برده، جرات نمی‌کنند به این ملت تهاجم نظامی کنند؛ می‌دانند سرکوب خواهند شد؛ می‌دانند که این ملت مقاوم است. بنابراین، خطر تهاجم نظامی بسیار پایین است؛ اما تهاجم فقط تهاجم نظامی نیست. دشمن به آن نقاطی متوجه می‌شود که پشتوانه استقامت ملی ماست. دشمن، وحدت ملی و ایمان عمیق دینی را هدف قرار می‌دهد. دشمن روحیه صبر و استقامت مردان و زنان ما را هدف قرار می‌دهد؛ این تهاجم از تهاجم نظامی خطرناک‌تر است» (بیانات رهبری، ۸۸/۲/۲۲).

• نگاه منفی: مقام معظم رهبری در رابطه با این آسیب می‌فرماید: «اینکه می‌بینید بعضی با سخن، قلم و حرکات خود، نگاهی به ایثار و شهادت می‌اندازند که آن نگاه منفی و ناسپاسانه است، بر اثر غفلت آنهاست؛ نمی‌فهمند پاسداری از حرمت شهیدان و ایثارگران چقدر برای یک جامعه و ملت و کشور دارای اهمیت است» (بیانات رهبری، ۸۳/۴/۱۶).

• فراموشی شهدا: مقام معظم رهبری بارها به این آسیب اشاره کرده‌اند: «بعضی‌ها می‌خواهند این را به فراموشی بسپارند؛ همان کسانی که با معارف انقلاب و آرزوهای انقلاب و اهداف انقلاب میانه خوبی ندارند، با حفظ یاد شهیدان هم سر سازگاری ندارند» (بیانات رهبری، ۹۴/۲/۱۷).

• کنار گذاشتن تفکرات انقلابی: آسیبی که ممکن است در این زمینه حاصل شود، این است که روحیه انقلابی در جامعه کم‌رنگ یا به‌کل از فرایند جامعه حذف شود. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «هدف اصلی دشمنان این است که ملت ایران تفکر انقلابی را کنار بگذارد تا قدرت خود را از دست بدهد و در نقشه‌های چند کشور زورگو که خود را جامعه جهانی می‌نامند، هضم و محو شود» (بیانات رهبری، ۹۴/۶/۲۵).

• غلو کردن و ارائه نمودهای غیرعقلانی از شخصیت‌های شهید و ایثارگران در برخی موارد.

آسیب‌های حوزه بین‌الملل، با تأثیرگذاری منفی بر فرهنگ ایثار و شهادت

- چالش‌های جهانی‌شدن و معادلات اقتصادی یک سویه و ظالمانه بر علیه ملت‌های مختلف و جامعه و نظام جمهوری اسلامی ایران و تبعات آن که روحیه و جوهره ایثارگری را تضعیف می‌کند؛
- گسترش رسانه‌های ارتباطی، ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی اطلاع‌رسانی، سرعت انتقال اطلاعات در جوامع که در صورت مدیریت ضعیف می‌تواند موجبات استحاله فرهنگی، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را فراهم سازد. در این مورد ایثار و از خودگذشتگی و در نهایت، فلسفه شهادت کم‌رنگ می‌گردد؛
- گسترش گردشگری و توریسم فرهنگی که علاوه بر جنبه‌های مثبت در صورت مدیریت غیرارزشی و نادرست، می‌تواند موجبات تضعیف بنیان‌های اخلاقی، معنوی و فرهنگی را فراهم سازد.

آسیب‌های اختصاصی حوزه سیاسی و سیاست‌گذاری فرهنگ ایثار و شهادت

فرهنگ ایثار و شهادت، ارمغانی بارز و به‌جامانده از رشادت‌های ایثارگران و جانفشانی شهیدان است. حفظ و ترویج این فرهنگ نه تنها یک وظیفه دینی، بلکه ضامن امنیت ملی است. نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت موجب پویایی جامعه و حراست از آرمان‌های انقلاب و ارزش‌های نظام جمهوری اسلامی است (۱۰).
 کم‌ارزش نشان دادن شهادت از سوی دشمن: مقام معظم رهبری می‌فرماید: «شهادت را به‌عنوان یک عمل ساده‌لوحانه معرفی کردند، که خود برترین ارزش‌هایی است که جهاد به دنبال دارد. جهاد وقتی می‌تواند اثر خودش را به‌طور کامل نشان دهد که با دل‌نهادن به شهادت همراه باشد» (بیانات رهبری، ۸۴/۶/۲).

آسیب‌های اختصاصی حوزه محیطی-اجتماعی در نگاه رهبر معظم انقلاب

- سست عنصری و اهمال نسبت به فرهنگ ایثار و شهادت: مقام معظم رهبری در بیانات خود در رابطه با این آسیب می‌فرماید: «ما از سست عنصری به جایی نمی‌رسیم. ما از تسلیم شدن در برابر زورگویی در مسابقه میان ملت‌ها هیچ رتبه‌ای را کسب نمی‌کنیم» (بیانات رهبری، ۸۸/۲/۲۲).
- غفلت نسبت به مسئولیت‌های این حوزه و حفظ و ترویج آن: آسیب جدی دیگری است که فرهنگ ایثار و شهادت را تهدید می‌کند. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «مسئله شهید و ایثارگری، کهنه شدنی نیست؛ این، موتور حرکت

- تناقض بین گفتار و عملکرد مروجین که تأثیرات منفی و مخربی به دنبال دارد؛
- کمبود یا نبود بازخورد و اصلاح‌پذیری و تغییر در شیوه‌های انتقال پیام.

برای حل مشکلات این حوزه باید بین مروجین فرهنگ ایثار و شهادت، با مخاطبان، نزدیکی یا تشابه برقرار گردد. هر چه مهارت‌های ارتباطی، گرایش‌ها و طرز تفکر، معلومات و اطلاعات، خصوصیات اجتماعی و فرهنگی بین مروجین و مخاطبان، نزدیک‌تر باشد، شاهد ارتباطی صحیح‌تر و ترویج مؤثرتر خواهیم بود.

چالش‌های فرهنگی در حوزه ایثارگران

در میان آسیب‌دیدگان از حوادث انقلاب و جنگ تحمیلی، جانبازان مصادیق عینی و زنده و شاهدان صدیق و نماد عینی و ماندگار ایثار و شهادت هستند. آنان با جسم و جان خود از جامعه و ارزش‌های اسلامی و انسانی آن دفاع کردند؛ و سزاوار شایسته‌ترین سطح احترام و تکریم همگانی و همیشگی می‌باشند.

علی‌رغم وصایای امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و اراده عمومی جامعه و تصریحات قانونی، کاستی‌های فراوانی در حوزه فرهنگ ایثار مشهود است. تولید آثار و نوشته‌های گسترده در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت و ادبیات دفاع مقدس و تلاش‌های فراوان برای نهادینه کردن ارزش‌های معنوی، هنوز کمبودها و چالش‌های فرهنگی این حوزه را برطرف ن ساخته است. در مطالعه عبیری و اویسی «از منظر جانبازان، ادبیات جانبازی دستخوش تغییرات گردیده و در بسیاری از موارد، تقدس و منزلت جانبازی به مجموعه‌ای از تعارفات، گفتارهای رسانه‌ای و تبلیغاتی تقلیل یافته است. در سطح جامعه، الگوهای رفتاری جدید ناهمخوان با فرهنگ ایثارگری، گسترش یافته و تفسیر و قرائت‌های نوین اما متعارض با گفتمان ایثارگری به وجود آمده است» (۱۲). آسیب‌ها و چالش‌های فرهنگ جانبازی در این مطالعه و سایر مطالعات به شرح زیر است:

۱. وضعیت سلامت روانی و جسمی جانبازان در وضعیت مطلوب قرار ندارد؛
۲. در ارائه مراقبت‌ها و خدمات سلامتی به جانبازان، نارسایی‌هایی موجود است. در بعضی موارد نظیر مراقبت‌ها و خدمات اعصاب و روان و مراقبت‌های مخصوص جانبازان مبتلا به آسیب‌های شیمیایی، این نارسایی‌ها بیشتر است؛
۳. بروکراسی و مشکلات در مسیر دریافت خدمات اجتماعی مورد نیاز جانبازان رو به افزایش است؛
۴. مشکل اشتغال و کارایی هنوز مهم‌ترین معضل بسیاری از جانبازان است؛
۵. مناسب‌سازی بناهای اداری و درمانی و تجاری برای جانبازان و معلولین به‌کندی صورت گرفته است و طرح جامعی در این زمینه وجود ندارد؛
۶. وجود ناهمگونی بین ارزش‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی

آسیب‌های حوزه مدیریت فرهنگی جامعه

انتخاب، تعلیم و تربیت و ارزشیابی مدیران رده بالای نهادهای فرهنگی، بر اساس ارزش‌های اسلامی، تأثیر بسزایی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه دارد. اهداف، نگرش‌های فردی و نوع ارزش‌گذاری مدیران، نسبت به موضوعات فرهنگی، تأثیر سرنوشت‌ساز دارد. اعمال نفوذ، نگرش‌های نادرست و سلاقی غیرهماهنگ با فرهنگ صحیح و معتبر ایثار و شهادت، توسط مدیران، از آسیب‌های جدی و اصلی ۴ دهه گذشته به شمار می‌رود.

- عملکرد ضعیف برخی از مسئولین و مدیران جامعه در خصوص ترویج فرهنگ ایثار و شهادت؛
- اهمال در جذب افراد توانمند و با استعداد علمی و اخلاقی در زمینه ترویج فرهنگ ایثار و شهادت؛
- عدم هماهنگی بین نهادهای ترویج‌کننده فرهنگ ایثار و شهادت.

آسیب‌های حوزه ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

ترویج، یا به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم و به شکل رو در رو، یا غیرحضوری انجام می‌شود. در شیوه ترویج حضوری (نظیر سخنرانی، همایش، کنفرانس، کنگره، بزرگداشت، مجالس جشن یا عزاداری و ...) مروج و مخاطب به‌صورت رو در رو، با هم مواجه می‌شوند و پیام و مفهوم ارائه شده، بی‌واسطه به سمع و نظر مخاطب می‌رسد و بازخورد و بازتاب آن قابل مشاهده است. در شیوه ترویج غیرحضوری (نظیر نوشتن کتاب، مقاله، پیام در فضای مجازی، اجرای نمایشنامه، تهیه فیلم، برنامه‌های رادیو، تلویزیون و انتشار روزنامه)، مروج پیام و مقصود خود را در قالب رسانه‌ای، به سمع و نظر مخاطب می‌رساند. در این‌گونه ترویج پیام چه به‌شکل مستقیم و یا غیرمستقیم به مخاطب انتقال می‌یابد، امکان اینکه بازتاب هم زمان نظرات و احساسات مخاطبان به مروجین برسد، وجود ندارد (۱۱). ترویج نادرست بر اصل و جوهره مفهومی که ترویج می‌شود، خدشه وارد می‌کند که گاه جبران‌ناپذیر است. بعضی از آسیب‌های حوزه ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به شرح زیر است:

- جنبه‌های منفی نظیر غلو، جعل و بعضاً غیرمنطقی بودن؛
- کم‌رنگ شدن فعالیت‌های ترویجی فرهنگ تکریم به شهدا و ایثارگران، تحت تأثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و تحولات جهانی؛
- عوامل محدودیت‌ساز در فرآیندهای ارتباطی (فردی، بین فردی، گروهی و جمعی) و هر عاملی که سبب می‌شود، پیام به شکل صحیح و مناسب به مخاطب (شنونده یا بیننده) انتقال نیابد؛
- کاهش مقبولیت مروجین فرهنگ ایثار و شهادت در بین آحاد مردم؛
- به‌کارگیری پیام‌های غیرجذاب و غیرقابل درک و استفاده برای عموم مردم؛
- یکنواختی شیوه انتقال پیام، فقدان یا کمبود ظرافت و خلاقیت و نوآوری و جذابیت؛

- معرفی شهیدان به عنوان الگوهای عینی به جامعه به‌ویژه به نسل جوان؛
- توسعه پژوهش‌های حوزه فرهنگ ایثار و شهادت و ترویج نظرات، نظریه‌ها، یافته‌های پژوهشی و نقدها در سطح جامعه؛
- حفظ و نگهداری و تنظیم و نشر آثار و وصایای گرانقدر شهیدان؛
- تبیین مفاهیم مربوط به فرهنگ شهادت و شأن و منزلت شهیدان؛
- تقویت و تثبیت روحیه صبر و مقاومت و ایثار در قشرهای مختلف جامعه به‌ویژه خانواده معظم شهیدا؛
- بهره‌گیری از سیره اولیاءالله در ترویج فرهنگ عاشورا؛
- تلاش برای مردمی‌کردن وظیفه ترویج فرهنگ شهادت و بزرگداشت یاد شهیدان؛
- جلب مشارکت همه نهادها و مؤسسات و سازمان‌ها؛
- تبیین و شناساندن ارزش‌های دفاع مقدس از طریق ابزارهای فرهنگی و هنری؛
- فعال‌سازی سازمان‌های موجود و ایجاد سازمان‌های فرهنگی جدید و فعال در عرصه معرفی فرهنگ ایثار و شهادت؛
- تولیدات فرهنگی فاخر متناسب با نیازهای کودکان، نوجوانان و نسل جدید؛
- تبیین و تکریم نقش همه اقشار و اقلیت‌ها در دوران دفاع مقدس؛
- افزایش ارتباط مداوم نخبگان فرهنگی ایثار با جامعه؛
- صرفه‌جویی ملی با کاهش موازی‌کاری در زمینه فعالیت‌های فرهنگی توسط سازمان‌ها و نهادهای متولی؛
- در دسترس بودن خدمات فرهنگ ایثار؛
- انجام مطالعات تطبیقی؛
- تکریم و تجلیل هدفمند و مستمر از ایثارگران و خانواده‌های معظم شهیدا.

نتیجه‌گیری

- ایثار و شهادت، از پایه‌های اساسی در فرهنگ اسلامی است. فرهنگ ایثار و شهادت زمینه‌ساز بقای اسلام و نظام اسلامی است. شناخت صحیح و کافی درباره ابعاد فرهنگ ایثار و شهادت و اشاعه آن در سطح جامعه، علاوه بر شرایط و فضای مناسب فردی و اجتماعی، نیازمند شناسایی و رفع اصلی‌ترین موانع و عوامل بازدارنده در این ارتباط است (۱۳).
- نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت موجب پویایی جامعه و حراست از آرمان‌های انقلاب و ارزش‌های نظام جمهوری اسلامی است (۱۰). تعمیم فرهنگ انسان‌ساز ایثار و شهادت به فرهنگ عمومی، نظام آموزشی، پرورشی، علمی و اداری کشور، از طریق:
- گرامی‌داشت یاد و خاطره شهیدان و حماسه پایداری و ایثار آن‌ها؛
 - شناسایی، پیشگیری و راهیابی حل مشکلات و چالش‌ها و موانع این فرهنگ اصیل؛

- و فرهنگی جانبازان؛
- ۷. تحولات رو به افول در نگرش نسبت به جایگاه جانبازی و ایثارگری، در میان مردم و به‌ویژه مسئولین؛
- ۸. رشد الگوهای رفتاری ناهمخوان با فرهنگ ایثارگری؛
- ۹. غلبه نگرش اقتصادی (غیر فرهنگی) نسبت به جانبازان و تغییر نگرش مردم به جامعه جانبازان از شأن فرهنگی به جایگاه مادی؛
- ۱۰. چالش هویتی و تعارض منزلتی (گسترش حس بحران در تعریف خود و مقایسه آن با شرایط اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه).

پیشنهادهایی برای پیشگیری از آسیب‌ها در حوزه فرهنگ ایثار و شهادت

- تبیین، تحلیل، رهیافت و اهتمام ملی برای تحقق منویات فرهنگی امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری (مدظله) و بیانیه گام دوم انقلاب؛
- اهتمام برای اجرایی نمودن اهداف و احکام فرهنگی و ارزشی سیاست‌های کلی سلامت، سیاست‌های کلی علم و فناوری و سایر سیاست‌های کلی مرتبط ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری؛
- بازنگری اسناد راهبردی "مهندسی فرهنگی کشور"؛ "نقشه جامع علمی"؛ "سند دانشگاه اسلامی" و اسناد مشابه از نظر ضروریات فرهنگ ایثار و شهادت در محور جنبه‌های فرهنگی این اسناد؛
- استفاده از راهبردهای آموزشی و پژوهشی به‌صورت ساختارمند و هدفمند از طریق نظام‌های آموزشی (رسمی عمومی - عالی - حوزوی و مردمی)؛
- ترویج فرهنگ ایثار و شهادت با برنامه‌های فرهنگی و هنری مختلف از جمله سریال‌ها، نمایشنامه‌ها، فیلم‌های عامه‌پسند و نه مختص قشر خاص از جامعه؛
- هدفمندی و هماهنگی عموم اهل فرهنگ و فرهنگ‌سازان تأکید هر چه بیشتر از جوانان جهت ترویج فرهنگ ایثار و شهادت؛
- کیفیت بخشیدن به آثار ترویجی فرهنگ ایثار و شهادت و و واقع‌گرایی در تولیدات و چاپ و انتشار نشریات تخصصی فرهنگ ایثار و شهادت که با تیراژ بالا در اختیار عامه مردم قرار گیرد؛
- توجه به آثار تولیدی برای کودکان و نوجوانان؛
- بهره‌گیری از هنر متعهد و افزایش تولیدات مؤثر تبلیغی و هنری با ماهیت فرهنگی ایثار و شهادت؛
- بهره‌گیری از رسانه‌ها و فناوری‌های نوین اطلاعات؛
- مستندسازی و واقع‌گرایی در تولید آثار علمی، فرهنگی و رسانه‌ای تحول و خلاقیت در شیوه‌ها و انتخاب روش‌های اثربخش فرهنگی؛
- ترویج فرهنگ ایثار و شهادت و بزرگداشت یاد شهیدان و تجلیل از ایثارگران؛

- ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور موثر ایثارگران در عرصه‌های فرهنگی و هنری؛
- ایجاد زمینه‌های لازم برای شناسایی و رفع موانع ترویج فرهنگ ایثار و شهادت ... از طریق مراجع قانونی ذی‌ربط؛
- تقویت عوامل زمینه‌ای که موجب رشد و ارتقای فرهنگ ایثار و شهادت، خواهد شد.

تضاد منافع: بدین وسیله نویسندگان تصریح می‌نمایند که هیچ‌گونه تضاد منافی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

- بازسازی و نوسازی گفتمان منطقی و معتبر فرهنگ ایثار و شهادت و ادبیات دفاع مقدس، به‌دور از افراط و تفریط، مطابق مطالبات و نیازهای جوانان و نسل امروز و آینده‌جامعه؛
- توجه کانونی نسبت به مؤلفه‌های واقعیت‌گرایی، تناسب با نیازهای نسل جدید، تناسب با فرهنگ و ارزش‌های بومی مردم و آینده‌نگری، در ترویج ارزش‌ها؛
- ترویج، تقویت، پویایی و زنده نگه‌داشتن فرهنگ ایثارگری در راه دفاع از ارزش‌ها و فرهنگ‌سازی تکریم ایثارگران در اقشار مختلف مردم؛

منابع

1. Faraji G, Hatami M, Mahmodi M. Strategy of cultural, political and economic resistance in the thought and action of Ayatollah Khamenei. *Journal of Political Research in Islamic World*. 2020;10(2):285-308. [In Persian]
2. Mahdipour A. A Study of the Dimensions and Consequences of the Resistance Strategy in Ayatollah Khamenei's Works. *Journal of Political Sociology of Islamic World*. 2020;18(17):1-30. doi:10.22070/IWS.2021.4594.1806
3. Shahnourozi M. Evaluation and effectiveness of methods to promote the culture of self-sacrifice and martyrdom and design a desirable model. PhD Thesis, First Edition, Islamic Azad University, Isfahan Branch; 2015. [In Persian]
4. young and harms. *Journal of Islamic Studies*. No. 60, pp. 24.
5. Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. *Cultural Engineering Map of the Country, Chapter 2: Principles, Values, and Principles*; 2014. Available from: <https://sccr.ir/Files/6559.pdf>
6. Dehkhoda Dictionary. Tehran University, Tehran; 1931.
7. Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. *Cultural Engineering Map of the Country, Chapter 6: Macro cultural strategies*; 2014. Available from: <https://sccr.ir/Files/6559.pdf>
8. Moshiri F. *Persian Language Dictionary*. Soroush Publications, Tehran, 1990.
9. Shahnourozi M, Ismaeili R, Parastegari S, Imamjomezade SJ. Factors affecting on the effectiveness increasing of sacrifice and martyrdom culture promotion procedures. *Journal of Cultural Management*. 2017;11(35-36):53-70. [In Persian]
10. Erfani N, Safaei S. Obstacles and strategies to promote the culture of self-sacrifice and martyrdom in society. *National Conference on the Culture of Sacrifice and Martyrdom*. Zanjan University, 2010. [In Persian]
11. Nourani H. Pathology of methods of promoting the culture of self-sacrifice and martyrdom. Available from: <https://article.tebyan.net/UserArticle/AmpShow/865914>
12. Anbari M, Oveisi fardoei G. Cultural and identity challenges of Janbazan in the Imposed War.

- Sociological studies. 2012;19(2):113-40. doi:10.22059/JSR.2013.56196
13. Ghorbani S. Harms to the self-sacrifice and martyrdom culture and protection solutions of them with a view to the thought of the Supreme Leader. *National Lifestyle Scientific-Research Conference*, 2016. Available from: <https://civilica.com/doc/582807/>